

9. Андрейцев В.І. Проблеми кодифікації земельного законодавства (концептуальні підходи щодо підготовки проекту Кодексу законів України про землю) / В.І. Андрейцев // Систематизація законодавства в Україні: проблеми теорії і практики : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – К., 1999. – С. 64–71.
10. Євграфов П.Б. Роль кодифікаційних актів у формуванні системи законодавства України / П.Б. Євграфов, Є.П. Євграфова // Систематизація законодавства в Україні: проблеми теорії та практики : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – К.: 1999. – С. 95–100.

УДК 159.98:351.746.2

ПСИХОФІЗИЧНА УСТАЛЕНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ

Романовська І.В., к.ю.н., старший викладач

Кримський юридичний інститут

Одеського державного університету внутрішніх справ України

У статті розглядаються деякі причини, які призводять до професійної нестійкості, та надаються деякі рекомендації щодо надання психофізичної усталеності працівників підрозділів кримінальної міліції.

Ключові слова: психофізична усталеність, оперуповноважений кримінальної міліції, професійна деформація, агресивність.

Romanovskaya I.V. PSIKHOFIZICHESKAYA USTOYCHIVOST'Y SOTRUDNIKOV PODRAZDELENIY KRIMINAL'NOY MILITSIIY / Krymskiy yuridicheskiy institut Odesskogo gosudarstvennogo universiteta vnutrennih del Ukrainy, Ukraine

В статье рассматриваются некоторые причины, которые приводят к проявлениям профессиональной неустойчивости, а также приводятся некоторые рекомендации по формированию психофизической устойчивости сотрудников подразделений криминальной милиции.

Ключевые слова: психофизическая устойчивость, оперуполномоченный криминальной милиции, профессиональная деформация, агрессивность.

Romanovskaya I.V. PSIKHOFIZICHESKAYA STABILITY OF EMPLOYEES OF SUBDIVISIONS OF CRIMINAL MILITIA / Crimean legal institute of the Odessa state university of internal affairs of Ukraine, Ukraine

Some reasons which result in the displays of professional instability are examined in the article, and some recommendations over are similarly brought on forming of stability of employees of subdivisions of criminal militia.

Key words: stability, the criminal militia, professional deformation, aggressiveness.

Професія оперуповноваженого кримінальної міліції пред'являє високі вимоги не лише до фізичного, але й психічного здоров'я як основи надійності психофізичної усталеності. Звичайно, що епізодичними заходами проблему надійності не вирішити. Культ здорового способу життя повинен стати природною, органічною потребою фахівця протягом всієї його професійної та життєвої колії.

Яка ж реакція людини на особливо складні й незвичні умови, цілком незнайому їй обстановку? Вона або опановує ситуацію і вчиняє свідомо, або обстановка оволодіває нею, і тоді вона починає діяти імпульсивно.

Означена проблема досліджувалася вченими в різних аспектах, зокрема: психологічна готовність до діяльності військовослужбовців і працівників правоохоронних органів (Л.А. Китаєв-Смик, М.С. Корольчук, Г.В. Ложкін, І.В. Платонов, О.М. Столяренко, О.В. Тимченко, М.І. Томчук, О.М. Цільмак, Г.М. Юхновець, С.І. Яковенко та ін.); професійні якості працівників різних служб органів внутрішніх справ (Н.В. Андреев, В.І. Барко, В.О. Данилов, І.О. Шматко та ін.); розвиток психологічної усталеності, від якої залежить адекватність дій в екстремальних умовах (М.В. Попов, А.С. Бубнов та ін.); професійна правосвідомість (П.П. Баранов, О.В. Косаревська, П.В. Макушев, В.В. Мухін, В.О. Криволапчук та інш.).

Сучасний стан злочинності, поява нових видів злочинів вимагають від працівників міліції знання нових нестандартних прийомів взаємодії з підозрюваними особами з метою одержання доказів, що сприяють установленню істини. Розуміння механізмів злочинної поведінки вимагає поглибленого вивчення особливостей осіб, що зробили кримінальні діяння. У рамках вивчення особистості злочинця проводилася величезна кількість досліджень: М.Г. Спиркін [1, 92], В.М. Кудрявцев [2, 150], А.Б. Цукров, О.Р. Ратінов [3, 78] та багато інших. Аналізувалися соціально-демографічні характеристики правопорушників, особливості їхньої професійної адаптації, сімейного оточення, способу життя. Дослідженню піддавалися властиві злочинцям ціннісні орієнтації, особливості правосвідомості, системи інтересів і потреб, самооцінка, рівень домагань, механізми психологічного захисту й самовиправдання й багато іншого. Однак з розвитком і поглибленням наукових розробок, фахівці змушені були визнати, що жодна з узятих сама по собі особливостей особистості не здатна відрізнити злочинця від законослухняного громадянина.

Метою статті є виявлення деяких причин, які призводять до професійної нестійкості, та надаються деякі рекомендації щодо надання психофізичної усталеності працівникам підрозділів кримінальної міліції.

Суб'єктивні причини, що зумовлюють неналежне ставлення до службових обов'язків працівників правоохоронних органів, зумовлені серйозними проблемами в їх правовій свідомості. Можна виділити декілька достатньо поширених думок з боку оперуповноважених кримінальної міліції:

- можливе відхилення від правових норм, якщо таким чином можна здолати труднощі, що виникають при розслідуванні;
- вирішення протиріч між розкриттям злочину і процесуальними вимогами за принципом «мета виправдовує засоби» [4, 11].

Сказане, у першу чергу, відноситься до забезпечення прав учасників процесу, до процесуального порядку збирання, перевірки й оцінки доказів, а так само до порушень процесуального закону, що стосуються умов, підстав, форми й змісту кримінально-процесуальних рішень. Знання оперуповноважених цієї проблеми має підвищувати критичне ставлення до оцінки своїх власних дій. Відсутність критичного ставлення до рішень, що приймаються, як правило, призводить до звинувачувального ухилу і серйозних порушень закону. Професійна деформація виявляється не в критичності осіб, що стоять на варті закону, за відношенням до виявлених порушень, просліджується тенденція до зняття з себе провини за допущені порушення, тобто до «об'єктивізації» їх причин [4, 13].

Іншими словами, виявляється тенденція до спрощення при визначенні меж доведення, що виражається в поширенні полегшеного порядку розслідування за типовим планом:

- затримання з метою здобуття свідчень зізнання;
- здобуття свідчень зізнання;

- закріплення свідчень зізнання.

Отже, професійне спілкування працівника міліції й підозрюваного в здійсненні злочину особи можна порівняти зі спілкуванням двох сторін у гостро конфліктній ситуації.

За генезою конфліктні ситуації розділялися на об'єктивні – зумовлені обопільними претензіями на володіння якими-небудь благами матеріального характеру, а також безоб'єктні – викликані несумісністю здійснюваних діяльностей. Одним із різновидів безоб'єктних конфліктів є провокаційні конфлікти. Їхня специфіка полягає в тому, що суб'єкт, який прагне до реалізації агресії, створює ситуацію, що провокує негативні реакції на себе в потенційної жертви для того, щоб морально виправдати власні, нібито відповідні, насильницькі дії.

Людина, ставши свідком насильства, найчастіше відкриває для себе нові грані агресивної поведінки, тобто навчається вербальним і фізичним реакціям, які раніше були відсутні в її поведінковому репертуарі й за допомогою яких можна заподіювати шкоду. Індивідуум, що спостерігав агресивні дії інших, може кардинально переглянути поставлені раніше ним самим обмеження подібної поведінки, вважаючи, якщо інші безкарно проявляють агресію, то, виходить, і йому дозволено те ж саме. Цей ефект зняття заборон може збільшити ймовірність прояву агресивних дій з боку спостерігача, більше того, постійне спостереження сцен насильства сприяє поступовій втраті емоційної сприйнятливості до агресії й до ознак чужого болю.

Постійне спостереження агресії оперуповноваженими може змінити їх індивідуальний образ реальності. Це означає, що люди, які часто спостерігають насильство, схильні очікувати його й сприймати навколишній світ як вороже настроєний стосовно них. Таке перекручування може легко призвести до загостреного відчуття погрози й до схильності реагувати агресивно.

У багатьох випадках потужними детермінантами агресії можуть бути багато стійких характеристик потенційних агресорів – ті особистісні риси, індивідуальні установки й схильності, які залишаються незмінними поза залежністю від ситуації. Деякі люди «заводяться миттєво» – вони з надзвичайною злістю й агресією відповідають навіть на найслабкіші провокації. Одна з рис – дратівливість, інша – емоційна чутливість (відчуття себе некомпетентним). Дратівливість, на відміну від емоційної чутливості, може бути більш тісно пов'язана з агресією, особливо, якщо їй передувала провокація. Більшість людей бажать контролювати події, що відбуваються з ними, та їхні наслідки. Саме через це бажання люди схильні вважати неприємними й невинуватими надіями ті ситуації, у яких вони не можуть вплинути на результат події. Якщо створити умови, у яких люди не відчуватимуть взаємозв'язок між своєю поведінкою та її результатами, вони зможуть відчути себе безпорадними та страждатимуть від зниження мотивації й зменшення кількості дій.

Поведінкові реакції індивіда залежать від його установок і внутрішніх стандартів. Термін «установка» використовується для позначення уявлень людини про різні характеристики соціального й фізичного світу уявлень, накладених у результаті життєвого досвіду, які дуже сильно впливають на його поведінку. Наші установки досить стійкі за природою, за винятком сильних потрясінь, що змушують нас переглянути свою систему цінностей. Установки, яких ми дотримуємося сьогодні, швидше за все, будуть такими самими й завтра.

Взаємодія оперативного працівника з підозрюваним починається зі встановлення комунікативного контакту, при якому відбувається його взаємоактивізація з метою подальшого розвитку.

Успіх встановлення комунікативного контакту з підозрюваною особою, а також подолання конфліктних ситуацій багато в чому залежить від спостережливості

оперативного працівника, що полягає в умінні помічати зовнішні прояви внутрішнього стану людини, у здатності розуміти почуття, переживання, мотиви, вгадувати «підтекст» кожного вчинку.

У той же час успішне здійснення професійної діяльності передбачає руйнування в даній групі осіб психологічного бар'єра перед позбавленням людини життя, девальвацію цінності, як власного життя, так і життя іншого, послаблення страху смерті. Одночасно в них може спостерігатися сформованість професійних навичок деструктивної взаємодії, фізичного протиборства, доведених тренуваннями до рівня динамічних стереотипів [5, 165].

Дії цих стереотипів при виникненні реальної або суб'єктивно-сприйнятої негативної ситуації актуалізується практично автоматично, часто без попереднього включення ланки усвідомлення опосередкування, критичної оцінки всіх параметрів ситуації. Однак деякі представники даної професії, які володіють дисгармонійною особистісною структурою у вигляді поєднання ригідності, негнучкості, образливості, загостреної самолюбства з емоційною лабільністю, виявляються найбільш потенційно схильними до здійснення актів агресії, як у звичайних, так і в гостро конфліктних ситуаціях, що особливо стосуються їх провідних цінностей і сенсів.

При цьому їх активність втрачає мотиводощільність і спонукає метою, спрямованою на «знешкодження» супротивника. У конфліктну ситуацію механічно переносяться цілі структурні блоки, що є зовні впорядкованою послідовністю агресивних прийомів, сформованих у рамках попереднього життєвого досвіду і спеціального навчання. Накладання на актуальну конфліктну ситуацію (а ми розглядаємо поняття «конфліктна ситуація» в контексті протиборства системи «міліціонер – злочинець») стереотипів агресивного реагування часто супроводжується спотворенням сприйняття, осмислення й інтерпретації реальної ситуації [6, 100].

Таким чином, у деяких оперуповноважених кримінальної міліції можуть відбуватися порушення адекватного осмислення подій, що відбуваються, втрата мотиводощільності, формування ситуативно зумовленої мети без етапу планування й оцінки зовнішніх умов, з активізацією професійно сформованих динамічних стереотипів агресивної дії. Операційний компонент при цьому мовби автономізується, втрачає зв'язок з реальною ситуацією. Прогноз і критична оцінка мають чисто операційний характер. Це дозволяє зробити висновок, що ми стикаємося з порушенням довільної саморегуляції, її регресом з особистого на індивідуальний рівень, можливим розпадом структури діяльності. У результаті професійна діяльність починає протікати на рівні малоусвідомлених професійно сформованих динамічних стереотипів, відповідних рівню дій, а в окремих випадках – навіть рівню комплексу операцій [4, 12].

При цьому в значній кількості випадків спостерігається протиріччя, нехарактерність агресивного способу поведінки загальної спрямованості особистості оперуповноваженого, її системи ціннісних орієнтацій і провідних смислів. Спільний регрес на нижчий рівень саморегуляції, значне зниження довільності й опосередкованості, редукція ланок контролю й прогнозу є доказом того, що оперативники, які піддалися профдеформації через специфіку емоційних станів, були позбавлені здатності повною мірою усвідомлювати значення своїх дій або керувати ними. На практиці це виявляється в наявності суттєвого впливу емоційного стану або особистих особливостей на свідомість і діяльність працівника з обмеженням його здатності до адекватної оцінки й вольового контролю своєї поведінки.

У більшості випадків у даних суб'єктів виявляється просоціальна особиста спрямованість, достатня інтеріоризація існуючих соціальних, правових і моральних норм, прагнення дотримуватися їх. Ці особи характеризуються здібністю до опосередкованих форм реагування, володіють достатнім репертуаром різних способів і

стратегій поведінки в суб'єктивно складних ситуаціях, можуть уникати відкритої конфронтації, відрізнятись невисоким рівнем агресивності або здатні до її аналізу соціально допустимим шляхом. Однак вони виявляють невисокий рівень емоційної стабільності, підвищену чутливість до негативних дій і висловів з боку оточуючих, образливі, схильні до фіксації й накопичення негативних переживань, часто загострено самолюбні, хворобливо реагують на ситуації, що зачіпають їхню гідність та загрожують самоповазі.

Описана категорія володіє підвищеною схильністю до потрапляння в конфліктні ситуації, які через їх особисті здібності набувають тривалого, застійного характеру, призводячи до наростання й кумуляції емоційної напруги. Потреба у вирішенні конфлікту починає грати провідну роль, що спричиняє за собою динамічні зміни в мотиваційній ієрархії – відповідний мотив розповсюджується на всі інші сфери життєдіяльності. Конфліктні відносини набувають домінуючого, надцінного значення, що пізніше призводить до порушення соціальної адаптації. Як правило, неконфронтаційні спроби, які неодноразово робляться, виявляються неуспішними, проте їх неефективність погано рефлексується, не враховується в подальшому. При подальшій ескалації міжособистісного протистояння розузгодженість об'єктивного розвитку подій та особистих очікувань може призвести до різкого наростання емоційної напруги з подальшим агресивним вибухом [7, 10].

Працівники кримінальної міліції, в яких спостерігається так званий «синдром вигорання», виявляється знижена емоційна стійкість, підвищена чутливість до негативних дій, дратівливість, образливість, низький поріг фрустрації, ослаблена толерантність до стресу. При різній вираженості й сформованості усвідомлених стримуючих механізмів, спрямованих на здійснення саморегуляції, ці суб'єкти характеризуються труднощами вольового самоконтролю, послабленою здатністю до гальмування безпосередньо виникаючих агресивних імпульсів.

Для підвищення ефективності діяльності оперуповноважених кримінальної міліції необхідно готувати їх до професійного спілкування з різними категоріями соціального робочого оточення на спеціальних курсах активного соціально-психологічного навчання, що може допомогти працівникам міліції в засвоєнні орієнтовної основи функціонально-ролевої структури діяльності.

Можна рекомендувати проведення наступних заходів:

- створення умов, що прискорюють адаптацію молодих і новоприбулих працівників;
- періодичне оцінювання стану соціально-психологічної атмосфери в колективі (наявність чуток, пліток тощо);
- вдосконалення взаємин між членами колективу, керівниками і підлеглими шляхом розвитку товариської співпраці та взаємодопомоги;
- вдосконалення системи інформування працівників про найближчі й перспективні цілі та завдання, що стоять перед колективом;
- ефективне використання громадської думки колективу;
- гласне й відкрите вирішення питань матеріального та морального заохочення працівників, що відрізнялися;
- вивчення, закріплення й розвиток позитивних традицій і досвіду професійної діяльності;
- підбір, розстановка мікроколективів і груп з урахуванням індивідуальних особливостей і психологічної сумісності працівників;

- якісний підбір особового складу з числа працівників, що бажають працювати і що люблять свою професію;
- навчання працівників умінню піддавати роботу самоаналізу і самоконтролю;
- заохочення в працівників творчого мислення, нестандартного підходу до вирішення поставлених завдань, виконання їх з використанням передової науки і практики;
- постановка реальних завдань – проміжного і кінцевого, головного і підрядного, вживання всіх заходів з виконання їх у строк;
- виховання в оперуповноважених психологічного імунітету проти дій з боку негативних факторів і явищ, виховання відчуття критики, самокритики [5, 166].

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити наступні висновки.

1. Аналізуючи поведінкові реакції індивіда, можна стверджувати, що вони залежать від його психофізичної усталеності. Тому в зоні особливої уваги як фахівців-психологів, так і керівників правоохоронних органів мають бути працівники, які виявляють у поведінці ознаки агресії.
2. Доведено, що завдяки внутрішнім (агресивність, психофізична втома, професійна деформація, особливості емоційно-вольової регуляції тощо) та зовнішніх умов (професійний стрес, агресивне кримінальне середовище, ненормований робочий час тощо) виникає в оперуповноважених стан професійного вигорання, який виявляється в зниженій емоційній стійкості, підвищеній чутливості до негативних агресивних дій, дратівливості, образливості, низькому порозі фрустрації, ослабленій толерантності до стресу. При різній враженості й сформованості усвідомлених стримуючих механізмів, спрямованих на здійснення саморегуляції, оперуповноважені характеризуються труднощами вольового самоконтролю.
3. Встановлено, що напрямками професійно-психологічної підготовки є: правове виховання курсантів, розвиток індивідуально-психологічних властивостей, практичних умінь саморегуляції та професійно-важливих умінь і навичок тощо. Підкреслено роль екстремальних здібностей оперуповноважених кримінальної міліції для оперативно-розшукової діяльності (інтелектуальні, емоційно-вольові, психофізичні властивості, спрямованість, правова усталеність тощо).
4. Доведено, що в процесі нормального розвитку особистості в неї формується здатність до подолання перешкод і прагнення впоратися з фрустраційними станами різними способами. Оперуповноважений кримінальної міліції в професійній діяльності виявляє психофізичну усталеність, яка допомагає реалізувати оперативно-розшукові заходи, затримувати озброєного злочинця, долати екстремальні ситуації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Спиркин Н.Г. Сознание и самосознание / Н.Г. Спиркин. – М., 1990. – 92 с.
2. Кудрявцев В.Н. Причинность в криминологии / В.Н. Кудрявцев. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1968. – 175 с.
3. Ратинов А.Р. Судебная психология для следователей / А.Р. Ратинов. – М., 1967. – 340 с.
4. Борисова С.Е. Профессиональные стереотипы как личностная предпосылка и проявление профессиональной деформации сотрудников милиции / С.Е. Борисова // Профессионал. – 2001. – №. 2. – С. 11–13.

5. Кин Е.В. Профессиональная деформация сотрудников ОВД, пути и средства ее профилактики и устранения / Е.В. Кин // Вісник ун-ту внутр. справ. – 1999. – № 8. – С. 164–167.
6. Кудрявцев С.В. Конфликтологический анализ криминогенных ситуаций / С.В. Кудрявцев // Насилие, агрессия, жестокость: криминально-психологическое исследование. – М., 1990. – С. 98–112.
7. Алексеева Л.В. Судебно-психологическая экспертиза эмоциональных состояний : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. психол. наук : спец. 19.00.06 «Юридическая психология» / Л.В. Алексеева. – М., 1996. – 20 с.

УДК 159.934:378.634

ЮРИДИЧНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ НАДАННЯ АДВОКАТОМ ПОСЛУГ НАРКОЗАЛЕЖНИМ ОСОБАМ

Скрябін О.М., адвокат, к.ю.н, доцент

Запорізький юридичний інститут

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

У статті досліджено юридично-психологічні аспекти надання адвокатом послуг наркозалежним особам. Представлені статистичні дані наркоманії в Україні. Пропонуються рекомендації по наданню юридичних послуг адвокатом наркозалежним особам та психологічні особливості спілкування адвоката з клієнтом. Розроблені пропозиції щодо внесення змін у розділ XIII Кримінального кодексу України “Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров’я населення”.

Ключові слова: наркозалежні особи, кримінальний жаргон, адвокатська діяльність, психологічні особливості, кримінальна відповідальність.

Скрябин А.Н. ЮРИДИЧЕСКО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ АДВОКАТОМ УСЛУГ НАРКОЗАВИСИМЫМ ЛИЦАМ / Запорожский юридический институт Днепропетровского государственного университета внутренних дел Украины, Украина

В статье исследованы юридическо – психологические аспекты предоставления адвокатом услуг наркозависимым лицам. Представлены статистические данные наркомании в Украине. Предлагаются рекомендации по предоставлению юридических услуг адвокатом наркозависимым лицам и психологические особенности общения адвоката с клиентом. Разработаны предложения относительно внесения изменений в раздел XIII Уголовного кодекса Украины “Преступления в сфере обращения наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров и другие преступления против здоровья населения”.

Ключевые слова: наркозависимые лица, криминальный жаргон, адвокатская деятельность, психологические особенности, уголовная ответственность.

Skriabin A.N. LEGAL ARE PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF GRANT BY ADVOCATE OF SERVICES TO NARCODEPENDENT PERSONS / Zaporozhzhya legal institute of the Dnepropetrovsk state university of internal affairs of Ukraine, Ukraine

In the article explored legal are psychological aspects of grant by the advocate of services to the narcodependent persons. It is pointed statistical these drug addictions in Ukraine. Recommendations after the giving of legal services are resulted by an advocate to the narcodependent persons and psychological features of intercourse of advocate with a client. Developed are represented in relation to bringing of changes in the section of the XIII Criminal code of Ukraine of “Crime in the field of appeal of narcotic facilities, psykhotroprnykh matters, their analogues or prekursorov and other crimes against the health of population”.